

אדום עמוק: דרך הבשמים של אדוני המדבר

ינואר 2011

יומן מסע מאת אפרת נקש ©

כמו בעת העתיקה: גמלים, שינה באוהלים, והרי אדום נישאים. וואדי אחיימר - דרך הבשמים הנבטית בין בקעת הירח ופטרה

כאשר ברקע המהומות במצרים וההפגנות בעמאן (סוף חודש ינואר 2011), טיילנו בין מצוקי גרניט אדירים, קניוני אבן-חול צבעוני, ומרחבי חולות אדומים בהרי אדום בירדן. הרגשנו רגועים ובטוחים עם מארחינו הירדנים שדאגו לנו ופינקו אותנו.

50 ק"מ מדרום לפטרה נמצאים שרידיו של חאן נבטי ששגשג במאה הראשונה לפני הספירה, חומימה. החאן שימש תחנה על דרך הבשמים, ונמצא על צומת דרכים מפטרה לוואדי ראם (בקעת הירח), ומהרבה מזרחה דרך המעבר היחיד החוצה את רכס הרי אדום - וואדי אחיימר.

תחת כיפת השמים

את טיולנו התחלנו בסויר בחורבותיה של חומימה, התפעלנו מבורות המים ומערכת הניקוז המתוחכמת, ביקרנו במסגד מהתקופה המוסלמית ובכנסייה מהתקופה הרומית, בחאן ובמחנה הרומי. את הלילה בילינו באוהלים אישיים בערוץ מוגן קמעה מהרוח, ליד האתר הארכיאולוגי.

למחרת בבוקר העמסנו את ציוד הלינה על גמלים, וירדנו בדרך העתיקה לעבר קניון אחיימר. המדריך, גלעד בן צבי, הסב את תשומת ליבנו לשלוש קומות המסלע: סלעים מגמטיים, סלעי אבן חול מתקופה יבשתית, וסלעי משקע ימי: גיר, קירטון וצור. בחלק העליון של ואדי אחיימר פגשנו קונגלומרט מגיר וצור בן 2-5 מיליוני שנים.

בנבכי מעוק אבו החול הצבעוני של ואדי אחיימר

בכניסה לוואדי אחיימר צומח עץ פיקוס בת-שקמה בנוף רחב ובשורשים מפותלים החובקים את הסלעים. פסענו לתוך הקניון בין קירות של אבן-חול לבנה מתצורת דיסי. בהמשך התחלפו המצוקים באבן-חול אדומה מתצורת אום-עשרין. ככל שהתקדמנו הפכו הקירות למעוק צר (נקיק צר, סיק), שקירותיו זקופים וגבוהים. האור הכלוא בין קירות המעוק ריכך את צבעי אבן החול.

במעבר צר בקניון פרקו הבדואים את הציוד מהגמלים, והעמיסו חזרה אחרי שהעבירו את הגמלים בזהירות. כשעקפו אותנו, העלו הגמלים ענני אבק וחול.

ביציאה מהנקיק הגענו לנקודה צבעונית ומרהיבה שהתנגשו בה לוחות מגמטיים לפני כ-600 מיליוני שנים. גלעד הסביר שקרום ימי וקרום יבשתי נפגשו והתנגשו: הקרום הימי שקע, הותך בעומק של 10-15 ק"מ, והתקרר לאיטו. ראשית פרץ המינרל אוליבין - הראשון שהתגבש לסלע יסוד שחרחר-ירקרק ושמו גֶבְרוּ (סלע יסוד פלוטוני). אחריו פרץ הגרניט – סלע וורדרד גס גביש, ולבסוף התגבש ההריוליט, סלע יסוד וולקני, לגבישים אדומים-שחורים (סלע פרץ, סלע אקסטרוסיבי). שילוב צבעי הסלעים השונים היה מרהיב, והמחשבה על גיל הסלעים נתן לי תחושה של זמניות בעולם.

נדודי שינה

לעת ערב נטינו את אוהלינו בערוץ הוואדי למרגלות ג'בל אום אסייר הגבוה. הבדואים נהגי הגמלים שרו ורקדו, עליזים ושמחים. המדורה חיממה אותנו בקור המדברי, והתה המהביל חימם את גופנו מבפנים.

התבוננתי במערכת היחסים מלאת האהבה בין הבדואים לגמליהם. הגמל מאפשר לבדואים הנוודים במרחבי המדבריות לחצות מרחקים גדולים, לנוע ולנווד בעקבות המרעה. מצמרו הם מכינים את יריעות האוהלים, את חלב הנאקות הם שותים, את בשרו אוכלים, מעצמותיו מכינים תכשיטים, ואת גלליו מבעירים. הגמל מאפשר את קיומו השביר של בן המדבר, והוא מושא להערצה אצל שבטי הבדואים. שמו היה משל ליופי ולחן. ג'מל פרושו יפה בערבית ושם זה נגזר כמובן מהמילה ג'מל שפירושה גמל.

לא רק ספינת מדבר. סלים נושה לשיילו הגמל. ואדי אחיימר

הגמל משמש גם כבהמת משא בטילים למקומות שאליהם לא יכול להגיע רכב שטח, כדוגמת הטיול שלנו. אחד הבדואים העביר בינינו את מכשיר הטלפון הנייד שלו, כדי שנצפה בסרטון ובו חברו רוקד עם בכר צעיר. לעת ערב, כשהצינה גברה, כיסו הבדואים את דבשות גמליהם בשמיכות צמר כדי לשמור על חום גופם.

זמן קצר אחרי שהתעוררתי למחרת, שמעתי קולות של תיפוף גשם על יריעות האוהל. נשארתי בתוך שק השינה החם, והקשבתי לנקישות המתחזקות של הטיפות על יריעות האוהל. הצלילים בתוך האוהל מוגברים, ואני נהניתי מהתזמורת. כשהגשם נרגע התחלתי להתארגן, ואת האוהלים ארזנו רטובים.

יום כתום

המשכנו בערוץ, ובמפגש עם ואדי שבייר פנינו לדרום, ואחר כך למערב. בנקודת תצפית גבוהה התפעמנו מצבעם הכתום השופע של הררי החול האדירים בוואדי ראקייה, דיונות מרשימות ביותר. צבעו של החול הרטוב היה עז. מפלי החול הענקיים חבקו את מרגלותיהם של מצוקי הגרניט האדומים, והכל ביחד יצר בליל מדהים של צבעים עזים וצורות.

מדבר דיונות החול האדומות בוואדי ראקייה

שוטטנו במרחבי החול הבתוליים, ופסיעות רגלינו בוקעות את קרום החול הרטוב. גלעד הסביר לנו שכל מילימטר אחד של גשם שיוור, מרטיב את החול בעומק של סנטימטר אחד, וניתן היה להבחין שבמטח הגשם של הבוקר ירד לפחות מילימטר אחד של גשם. גשם מבורך עבור משק המים המדברי, והגיגה לעיניים. קרני השמש בקעו מבעד לעננים, ושיוו לחולות והמצוקים מראה מסתורי ומרגש.

לאחר חציית מדבר הדיונות, חנינו ללינה בינות מצוקי אבן החול הלבנה של ערוץ נידח.

מפל סלעי אבו-חול בוואדי ראקיה

למחרת המשכנו דרכינו בנקיקי אבן-חול, שגלעד נתן להם שמות: קניון הצורות, קניון הגוונים, וקניון הצבעים. גלעד גזר את השמות מהמראות המרהיבים. בקניון הצורות היתמרו מגדלי אבן-חול, מכוסים בטאפוני. גלעד סיפר לנו על הטאפוני, בליית אבן החול, היוצרת וילונות וחלונות, קטעים בולטים וקטעים שקועים.

תאוריות אחדות מנסות להסביר את היווצרות הטאפוני ומצליחות רק באופן חלקי: הראשונה, תיאוריית שחיקת הרוח מסבירה אמנם את הווילונות האופקיים, אך זונחת את האנכיים; השנייה, תיאוריית הקוהזיה של המים מסבירה את תנועת התמיסות: בדומה לחלקיקי המים ששופכים לפינג'ן, והם מטפסים במעלה הכלי - כך גם המים שנזלו על הסלע ונתפסו בו.

התאוריה השלישית מדברת על חיידקים חודרניים (אנדוליטים) היוצרים חללים בעומק הסלע או עוטפים אותו בקליפות פריכות; התאוריה הרביעית מצביעה על המלח במי הגשמים וכושר המסתו כגורם לתהליכי הבלייה הכימיים הגדולים ביותר במדבר (גורם הבלייה הפיזי הגדול הוא השיטפונות), טיפות הגשם ניגרות במקומות שהסלע בולט (הווילון), ובשקעים המלח עיכל את האבן. ואולי הטאפוני נוצר משילוב ההסברים, דהיינו, פעולתם הכימית והפיסיקלית של מי הגשם והרוח עם פעילותם של חיידקים. היא שיצרה את הטאפוני.

פסענו בקניוני אבן החול הצרים בשלל הצורות והגוונים, טיפסנו על הסלעים, ירדנו במפלים, והתלהבנו מהמראה מלא ההוד של העיצובים, הדפוסים ותבניות אבן החול.

קניון הצבעים בוואדי קסייב

הגענו אל אחד היובלים של נחל קסייב, ובו גילינו קניון ניסתר מרהיב ביופיו, ובו מחשוףי אבן-חול במגוון צבעים המרשים ביותר שראיתי מימי: סגול, כתום, צהוב, אדום, ירוק, כחול ועוד. נפעמנו מהדוגמאות מרהיבות העין ומהצבעים העזים. גלעד הסביר שהצבעים השונים נוצרים מסוגים שונים של תחמוצות ברזל, והדוגמאות נוצרות על ידי שטיפה. לבן הוא חול שטוף, שגריריו יותר גדולים ולכן נשטף היטב ולא נותר בו ברזל. חומרים שונים עולים באבן החול בתנועה נימית בקצב שונה, ויוצרים את הקווים.

בערבנו של יום ירדנו בוואדי קסייב אל ע'רנדל, משם יצאנו לכביש הערבה הירדני.